

ОСОБЛИВОСТІ ПОЗАКЛАСНОЇ РОБОТИ З МОВИ В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ

У сучасній методичній системі початкової освіти як дві рівноправні та взаємодоповнені частини навчального процесу виступають урок української мови і позакласна робота з цього предмета.

Під позакласною роботою з мови переважна більшість методистів (А. Арсірій, П. Білоусенко, А. Гамалій, Н. Могила, Г. Передрій, Я. Радевич-Винницький та ін.) розуміє спеціально практиковані в позаурочний час заходи, які мають свій зміст, не завжди передбачений навчальною програмою, специфічні форми, методи та прийоми проведення і які базуються на принципі добровільної участі в них учнів.

Мета нашої статті – показати цілі й особливості позакласної роботи з української мови в початкових класах.

Завдання позакласної роботи полягають у розширенні й поглибленні набутих на уроках мови знань, удосконаленні умінь і навичок учнів, вихованні ініціативи, самостійності, творчих здібностей, інтересу до предмета.

Позакласна робота відрізняється від уроків змістом: на позаурочних заходах часто розглядаються мовні питання, що не визначені програмою і не розглядаються в класі. Ще виразніше відмінність між класними й позаурочними заняттями в методиці їх проведення. Навіть при однаковій тематиці на уроках і в позакласній роботі використовуються різні форми, методи і прийоми роботи.

Ефективність класних занять і позакласної роботи тісно пов'язані між собою і взаємообумовлені. З одного боку, методично правильно побудовані й цікаво проведені уроки викликають інтерес до мови, бажання краще, глибше вивчити її. На змістовних, добре продуманих уроках виникає ряд додаткових питань, розв'язання яких потребує спеціальних бесід і занять. Під час роботи в класі формується актив, який цікавиться мовою і стає ядром колективу учнів, охоплених мовною позакласною роботою. Нарешті, на уроках учитель нерідко звертається до пов'язаних з темою, що вивчається, фактів мови, які розглядалися на тих чи тих позакласних заходах.

З іншого боку, позакласна робота позитивно позначається на засвоєнні учнями програмного матеріалу, на ході уроку. Участь у позакласних заходах впливає на загальний мовний розвиток учнів, помітно збагачує й урізноманітнює їхнє мовлення, розширює і зміцнює знання, здобуті на уроках, збуджує любов, інтерес до української мови як рідної (державної). Добре організовані позакласні заняття полегшують працю вчителя на уроці [2].

У світлі сучасної лінгводидактики позакласна робота з української мови в початкових класах повинна реалізуватись: а) у тісному взаємозв'язку з навчальним матеріалом уроку; б) свідомо-комунікативним методом.

Тільки той урок буде вичерпним та цікавим, який доповнений позакласною роботою, окремі елементи якого винесені до позакласної роботи. Тільки ті позакласні заняття принесуть користь, які будуть спиратися на урок і навчальні завдання, що розглядаються в цей час у класі. При такому розумінні місця позакласної роботи в українській мові вона за деякими параметрами наближується до уроку, бо є його трансформованим продовженням, особливою формою навчання української мови.

У створенні будь-якої педагогічної системи існує досить складна взаємодія між цілями, змістом, формами і методами навчально-виховного процесу. Кінцеві цілі позакласної роботи такі:

1) розширити й поглибити знання, уміння й навички в оволодінні комунікативною діяльністю;

2) стимулювати інтерес учня до вивчення предмета;

3) сприяти всебічному розвитку особистості, можуть бути конкретизовані вчителем відповідно до побудованої ним моделі системи.

Головною, кінцевою метою позакласної роботи є створення українськомовного середовища й умов, що сприяють формуванню комунікативних навичок школярів. Наша мета сьогодні – уміння послуговуватись українською мовою в різних сферах життєдіяльності. Комунікативна мета вимагає створення такого методу навчання, при якому аудіювання й говоріння із окремих видів мовленнєвої діяльності перетворюється в головну мету, а попередня (традиційна) мета – оволодіння системою мови – перетворюється в засіб оволодіння видами мовленнєвої діяльності.

У комунікативній орієнтації навчання цих позакласних занять підпорядковано головній меті, а саме: навчання школярів спілкування українською мовою, а не мовлення взагалі, без урахування видів мовленнєвої діяльності [1].

У вирішенні головної мети позакласних занять повинні досягатись й інші – проміжні: уведення до мовлення тих граматичних, морфолого-синтаксичних структур, які були засвоєні на уроці; закріплення й автоматизація мовленнєвих умінь у різних життєвих ситуаціях; підвищення загального культурного рівня учнів, збагачення їхнього словникового запасу, виховання етики мовного спілкування; розвиток творчих і пізнавальних здібностей школярів, заохочення індивідуальних нахилів, активізація прихованих резервних можливостей особистості; формування й посилення інтересу до вивчення української мови, стимулювання високої мотивації до навчання тощо [3, с. 12-16].

Позакласна робота – це гнучка і багатогранна форма навчання, особливості вияву якої багато в чому залежать від конкретних умов і особистості вчителя, але багато специфічних ознак позакласної роботи з української мови є стабільними й суттєво відрізняють її від уроку. Насамперед, це все відносна автономність позакласної роботи, на яку спираються всі методичні пошуки нових її форм і змісту при вивченні тієї чи іншої програмної теми [4, с. 35]. Зберігаючи незалежну смислову співвіднесеність з уроками, позакласна робота одночасно систематизує такі виховно-освітні заходи, змістовна сфера і форми вияву яких набагато ширші обов'язкових навчальних програм. У цій автономності, яка не тільки допускає, але й гарантує творчу самостійність учителя, оригінальне осмислення ним і використання значного додаткового мовленнєвого матеріалу, закладені величезні потенційні можливості позакласної роботи. Якщо на уроці дії вчителя в основному регламентовані вимогами навчальної програми, то в позакласній роботі, яка перебуває поза жорсткими рамками цієї програми, учитель має право користуватися власною програмою, тематично скоригувавши її з навчальною.

Інша важлива специфічна особливість позакласної роботи з української мови полягає в тому, що методика її проведення порівняно з уроком позбавлена будь-якого стандарту.

Для позакласної роботи з рідної мови характерна також відсутність будь-якого формалізму, казенщини в організації занять. Місце і час їх проведення не регламентується так суворо, як уроки. На позакласних заняттях не ведеться спеціальний облік, відсутні засоби примусовості і покарання (незадовільні оцінки), знання заохочуються цікавими і нетрафаретними способами.

Найцікавішою ознакою живого й творчого характеру позакласної роботи є захоплююча форма подачі матеріалу. Вона передбачає цікаве, проблемне, активне, ігрове навчання. Проте слід дотримуватися розумної міри в розважальності, щоб розваги не витіснили пізнавальне. Розважальність позакласної роботи означає також, що роль учителя при проведенні позакласних занять мовби прихована від учнів. Він є тільки одним з учасників колективного діалогу, який «таємно» організовує мовленнєву ситуацію і непомітно режисує виконання мовленнєвих ролей. У його власній ролі не повинно бути ні декларативної запланованості, ні учительської авторитарності, нічого, що могло б викликати внутрішній протест учнів, втрату інтересу і небажання з їхнього боку брати участь у роботі [5, с. 11].

Проте вся специфічна своєрідність й індивідуально-творчий характер позакласної роботи з української мови не виключає використання її типових форм і прийомів.

Серед різноманітних прийомів організації позакласної роботи найбільш стійкий інтерес викликають різні ігри та ігрові ситуації, оскільки вони наближують мовленнєву діяльність до природних умов, допомагають розвивати навички спілкування в сприятливій психологічній мовленнєвій атмосфері, сприяють ефективній обробці мовного програмного матеріалу, забезпечують практичну спрямованість навчання в позаурочний час. Спостереження за навчальним процесом показують, що використання ігор та ігрових ситуацій, цікавих вправ дає можливість прищепити учням інтерес до мови, створює позитивне ставлення до її вивчення, стимулює самостійну мовленнєву діяльність, дає можливість самостійно здійснювати індивідуалізацію і диференціацію навчання.

Отже, сукупність цілей й особливості позакласної роботи з української мови в початкових класах відкривають величезні навчальні можливості. Вона дозволяє підвищити мовленнєву активність дітей, поповнивши мовленнєву практику уроків української мови; збільшити й поглибити мовні знання, отримані на уроках; поширити лінгвістичний світогляд учнів, активізувати їх розумову діяльність, ініціативу й самостійність.

Література:

1. Арсірій А. Лінгвістичні ігри / А. Арсірій // Укр. мова і літ. в шк. – 1993. – № 7. – С.57-58.
2. Мізіна Т.М. Принципи організації позакласних заходів. – Режим доступу: <http://ref.a.ua/?id=291186>.
3. Передрій Г.Р. Позакласна робота з української мови в 4-8 класах / Г.Р. Передрій. – К.: Освіта, 1998. – 154 с.
4. Про організацію гурткової роботи у позашкільних закладах освіти // Інформаційний збірник Міністерства освіти України. – 1997. – № 6. – С. 34-46.
5. Пустовіт Г. Організаційно-педагогічна структура гурткової роботи з екології в позашкільних закладах / Г. Пустовіт // Рідна школа. – 2002. – № 8-9. – С. 9-14.